ગઝલનો દરેક શેર બે પંક્તિના નાનકડા ઓરડામાં સ્વતંત્ર કાવ્યવિશ્વ રચતો હોવાથી આગમન થયું એ દિવસથી એની લોકપ્રિયતા રાતે ન વધે એટલી દિવસે અને દિવસે ન વધે એટલી રાતે વધતી રહી છે, પણ આખરે તો ગઝલ પણ કવિતાનો જ એક પ્રકાર ને! ભલે સોમાંથી સાડી નવ્વાણું કવિઓ ગઝલ કેમ ન લખતા હોય, હકીકતમાં એની લિપિ ઉકેલવી આસાન નથી. તૂકબંધીના ઘાસની ગંજીમાં સાચી ગઝલની સોય જડી આવે ત્યારે એની લિપિ પહેલી નજરે હડપ્પા અને મોંહેજો-દરોની લિપિ જેવી અકળ ભાસે તો નવાઈ શી!

આજે જે ગઝલકાર અને ગઝલસંગ્રહ વિશે ગોષ્ઠિ માંડવાની નેમ છે એ ગઝલકારના વિકાસનો હું પ્રારંભકાળથી સાક્ષી રહ્યો છું. 'પ્રેમ' ઉપનામ સાથે શરૂઆત કરનાર જિગર જોષીનો પ્રથમ સંગ્રહ 'ઇશ્કથી અશ્ક' અલ્પેશ પાઠક 'પાગલ' સાથે ભાગીદારીમાં આવ્યો ત્યારે એમની રચનાઓમાં રહેલા ચમકારાઓએ તો મને આકર્ષિત કર્યો જ હતો, પણ એમને પુસ્તક છપાવવાની ઉતાવળ પણ એટલી જ કઠી હતી. સાહિત્યકારોના પરિવારમાં જન્મવાનો અભિશાપ ક્યાંક પ્રતિભાવંત સર્જકને ગળી તો નહીં જાય ને એવી ભીતિ પણ થઈ હતી. સદ્‌નસીબે જિગરે સમય જતાં યથોચિત કાઠું કાઢ્યું અને ઉછાંછળી ઉતાવળનું સ્થાન ધૈર્યસભર કાવ્યસાધનાએ લીધું, એથી હાશકારો અનુભવાયો.

ગઝલની અઘરી અને આકરી 'લિપિ આખરે ઉકેલાઈ ગઈ' એનો આનંદ. કવિ યુવાન છે એટલે એક તરફ એ ગઝલની લિપિ ઉકેલવા મથે છે તો બીજી બાજુ આવીય મંશા રાખે છે - 'લિપિ હો એવી ફક્ત તું જ એ ઉકેલી શકે, જરાક છાનું અને છપનું નામ લખવું છે.' જેના માટે 'જીવન પાણીની પાટી પર એક પરપોટાની લિપિ છે' એવા જિગરની કાવ્યયાત્રાને શરૂઆતથી નિહાળી હોવાથી પ્રસ્તુત સંગ્રહને આવકાર આપતાં મને સવિશેષ આનંદ અનુભવાય છે.

અનુક્રમણિકા

1. હતી અટપટી લિપિ ખૂબ પણ લિપિ આખરે ઉકેલાઈ ગઈ 1
2. કોણે આવીને ચાંદલા કર્યા 2
3. છે મારું જીવન ઘૂઘવતો દરિયો ને જળથી નીંદર ઊડી ગઈ છે 3
4. દગો દેશે ભીંત એ તો કદી પણ હતી ન શંકા 4
5. એવી ક્યાં વાત છે કે જિંદગી સમજાઈ નથી 5
6. પતંગિયાથી વધું નમણું નામ લખવું છે 6
7. રે! આ શ્હેર સઘળું લઈ ગયું હવે શું હિસાબોય માંડવા 7
8. દુઃખ તો વેઠ્યું છે બંને હિસ્સાનું 8
9. પ્રથમ તો આંખ વિસ્તરે પછીથી પાંખ વિસ્તરે 9
10. ઓચિંતો અણધાર્યા રસ્તે ચડી ગયો છે 10
11. ભૂલું સ્મરું ડૂબું તરું ઊગું ખીલું ખરું 11
12. ગેબી ઇશારે મોસમ બોલે છે થંભો થંભો 12
13. કામ એવા કંઈ અવનવા કર્યા 13
14. ખબર નથી જિંદગીને એની રમત તો પૂરી રમાઈ ગઈ છે 14
15. ન હતાં કશે તણખલાં ન તો ઝાંખરાં કે ડાળા 15
16. હું નથી કહેતો કે ડૂમો કે અજંપો તો ન દે 16
17. આ દુશ્મનીમાં જિગર એટલી સફાઈ મળે 17
18. અરે મુર્ખ મન તું ન જીદ કર તું ન ખોદ તારી સ્વયમ કબર 18
19. ખાસ નિર્જન ‘જિગર’! મકાન દીધું 19
20. છે કેવો મજાનો ચહેરો પણ શું ચહેરાનું અપમાન નથી 20
21. ઉંબર ઉપર ઊભેલો ઉમળકો ઉદાસ છે 21
22. પહાડ ઢાળે તળાવ પાળે ને વૃક્ષ નીચે દુઃખી થવાના 22
23. જુના ઘાવ ક્યાં રુઝાયા ને ફરી નવાનાં અંજળ 23
24. શ્વાસ સાથે આ જગતની હવા તાવ્યા કરીએ 24
25. નજર સમક્ષ હતો ને સહજ ઉકેલ હતો 25
26. અહીં સૂર્ય ઊગે અને ‘જિગર’! હવા ઝાંઝવા બની જાય છે 26
27. તમે આવો તો સઘળે જલસા પડે 27
28. તકાદો છો સમયનો છે ખરેખરી કસોટી છે 28

29. કાલે જ્યારે છેલ્લો દીવો બુઝાઈ જાશે 29
30. એક ભ્રમ હતો કે જન્મથી મૂંગી દિવાલ છે 30
31. છતાંય જોનારો દંગ રહેતો; નહીં તો પાણીને રંગ કેવો 31
32. હતા એક તો ખખડધજ; વળી ખેલવા ગયા ખજ 32
33. એક પારેવું હતું; ચારે તરફ તોપ હતી 33
34. દિવસ ઉખાણું છે ને રાત પણ ઉખાણું છે 34
35. તેં જે મનમાં આગ લગાવી છે એ તું મનને મનમાં જ ઠારી દે 35
36. હું છું ને એક ખૂણો છે ખૂણામાં 36
37. ખરેખરું તો બસ એણે મબલક જોયું છે 37
38. વરસો સુધી સ્મરણમાં રહે એવી ક્ષણ હશે 38
39. આ કેમ આવું તમામ ફૂલો સમયથી વહેલા ખરી પડ્યાં છે 39
40. કશું ઊંચક્યું જ ક્યાં છે છતાં ભારોભાર લાગે 40
41. સહેજ ધીરજ જે હતી એય ખૂટી ગઈ છે હવે 41
42. વિતી છે રાત હવે જાતને તું પૂછ આ વાત 42
43. દિવસો ભળી ગયા ધૂળમાં થઈ રાખ રાતો બળી બળી 43
44. બે ઘડી ફૂલમાં પ્રવેશી લીધું 44
45. એક તાળામાં ચાવી એવી ફસાઈ ગઈ છે 45
46. એવા બગીચે આવું તો આવીને શું કરું 46
47. તરી રહી છે જુદી જ દુનિયા; જુદુ જગત એક ડૂબી રહ્યું છે 47
48. એ સમય જુદો હતો કે બધી વાતે ઘાડ લાગે 48
49. માત્ર મારા જ નસીબે હો એ ગાણે મળશું 49
50. ઉદાસ છું હું પ્રથમથી વધુ ઉદાસ ન કર 50
51. ઘણાં વખતે મળવાનું થાય તો કહે કેમ પૂછું કે કેમ છે 51
52. આભમાં આમ ઉઝરડા ન પડે 52
53. જેને જોવા જગ ઉમટેલું 53
54. અમથો ઉચાટ છે કે હઠીલો ઉચાટ છે 54
55. નવી છે પાંખો, નવી છે આંખો ને સામે દૃશ્યો નવાં નવાં છે 55
56. જા ઉનાળો મૂક તડકે થા ભીનાશથી જ ભરચક 56
57. આયખું ખૂટે જે ગણગણતા એ ગાણું દેજે 57
58. હે ફૂંક! બોલ હવે ક્યાં સુધી પ્રયાસ કરીશ 58
59. કદી હસતા હસતા રડી તો જો કદી રડતા રડતા હસી તો જો 59

60. ખાવું, પીવું, હસવું, રડવું, ભેગા મળવું - છુટ્ટા પડવું 60
61. તું પાણી સમજી જેમાં સતત ડગ ભર્યા કરે 61
62. બધાંથી નોખું લખી શકે છે બીજી તો એમાં નવાઈ શું છે...........62
63. સુખ સીંદરી છે અદ્દલ ને હૃદય છે સોય નાકું..........................63
64. એક માથું છે અને માથે છે ભારા મબલક.............................64
65. બધું ઉછાળીને એ ઝાડ નીચે બેઠો છે..................................65
66. કોઈ એક ચહેરો જ આખો દિ' તો નજર સમક્ષ તરે નહીં 66
67. કરી જાય છે આમ તરબતર એ પણ કેવળ પળ બે પળમાં 67
68. એકેય વાર મોતની પહેલા મર્યા નથી..................................68
69. કથા તો આખી સરસ છે કિંતુ કથાનો સારાંશ બહુ સરસ છે......69
70. પછી થઈ ગયા છલોછલ ટળી ગઈ બધીય ઝંઝટ.....................70
71. તું નહીં આપે ભલે ઘાવ ઉઝરડા તો દે 71
72. નજર ઝૂકાવીને બેઠેલો જણ ઉદાસ નથી 72
73. સુકુમાર રંગના ગાલનો બહુ યાદગાર પ્રવાસ દઉં.....................73
74. આ દ્રશ્ય નિહાળીને પહેલા આકાશ તો બહુ હરખાઈ ગયું.........74
75. અચરજ ભરેલી આંખે અરીસામાં જોઉં છું 75
76. સહુ શ્વાસ છે ઉજાણી આ તો પળમાં પાણી પાણી 76
77. કૈંક વરસોથી દઝાડે છે શું વરસાદ તને.................................77
78. જુઓ તો લાગે નહીં કે નિરાંતે બેઠા છે 78
79. તને ચોખવટ ભલા શું કરું; તું ચતુર છે તું સુજાણ છે 79
80. જો સ્પર્શ થશે ભૂંસાઈ જશે બસ ક્ષણ ભંગૂર આ પંક્તિ છે 80
81. આ એવો છે ઉજાસ જે જિરવી શકું નહીં............................... 81
82. હતો રંગનો સહારો વળી બાગમાં ઉતારો...............................82
83. એની આંખોના ઇશારા હજી સમજાતાં નથી 83
84. બધાને એમ કે સંધ્યાએ રંગ રાખ્યો છે 84
85. મને જિંદગી તું સવાઈ દે ને દરેક પળમાં નવાઈ દે..................85
86. જીવ્યું છે નિખાલસ કોણ અહીં; એ વાતે કોઈ સંવાદ નથી.........86
87. એક સાંજે એવી રીતે ઉદાસી ફરી વળી 87
88. જિંદગી તારા બધાં રંગ ઊડી જાય કદાચ.............................88
89. અપાર દીવડા ને ગોખલાનો પાર નથી.................................89
90. ભલે જીવતો જ તું હોય પણ અહીં તારા નામે કબર મળે.........90

91. આકાશ વિનાના પંખીઓ; ટહુકાઓ વિનાની ડાળી છે 91
92. આ ક્ષણ પછી શું થાશે એ ક્ષણને ખબર નથી 92
93. આંસૂ એક ફૂલ હો તો ફૂલ ઉઘડવા દઈએ 93
94. હું જાણું છું કે મળી પીડ પારાવાર તને 94
95. આ સમયનુ રણ તું વટાવી દે તો કદાચ એવી'ય પળ મળે 95
96. છે સીધેસીધું ઝેર કે વીંછી કે નાગ છે.................................. 96
97. ધરીને હાથ જુઓ તો ખરા હથેળીમાં.................................... 97
98. બધે ભાગ લીધો અને વળી કરી છે બધે હરીફાઈ પણ............. 98
99. ચાવી જ જો નનૈયો ભણે થાય શું પછી................................. 99
100. જરાં અમથી વાતે તૂટી પડે નથી એવું પોચું હૃદય નથી 100
101. પાછું વળી શકાય એ અવસર નહીં મળે.............................. 101
102. કહે છે બધા કે અરસ પરસ કશી વાતે પડદો પડી ગયો......... 102
103. કોઈ પાત્રમાં કોઈ દશ્યમાં કશે વારતામાં અમે નથી 103
104. આંસુનું સ્મિત સાથે નીકળવું સરળ નથી 104